

А.Л. Казаков, О.Є. Черненко, С.О. Сорокін

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕРНІГОВА У 2008 Р.

In 2008, the archaeological expedition of the Protective Archaeological Service of Ukraine of IA NASU conducted the rescue excavations in Chernihiv. The research concentrated on the territory of «posad» (trading quarter) and necropolis. During the work the new materials for the study of Mediaeval Chernihiv were discovered.

2008 р. експедиція ДП НДЦ ОАСУ ІА НАНУ здійснювала рятівні археологічні розкопки в зоні новобудов на території стародавнього Чернігова. Головні роботи проходили на північній ділянці літописного Передгороддя.

По вул. Чернишевського, 3 досліджено площу близько 350 м². Культурний шар перекривали напластування будівельного сміття ХХ ст. Він був зруйнований капітальними підвалами будинків ХІХ—ХХ ст., які глибоко прорізали материк. За стратиграфією можна виділити два основних горизонти: верхній, ХVІІІ—ХІХ ст., та нижній, ХІ — початку ХІІІ ст. Досліджено рештки восьми господарських будівель, ям та канав домонгольського часу і доби козаччини. Археологічні матеріали представлені типовими для шарів Чернігова періоду середньовіччя знахідками: ножі, ключі, замки, фрагменти браслетів, прясла, точильні бруски, люльки для паління, уламки горщиків тощо.

На розі вулиць Щорса, Миру і Київської розкопана площа складає 1 600 м². Культурний шар дуже пошкоджений котлованами знищених будівель ХІХ — початку ХХ ст. Нашарування ранішого часу (ХVІІІ та ХІІ — початку ХІІІ ст.) з потужністю 0,5—1,7 м збереглися на окремих ділянках.

Археологічні об'єкти фіксувались на рівні материка. Всього досліджено 18 житлових та господарських споруд і близько 20 господарчих ям кінця ХІІ — початку ХІІІ ст. Виявлено також залишки канав та сліди огорож цього часу.

На жаль, численні ушкодження розкритих об'єктів не дозволяють визначити характер та

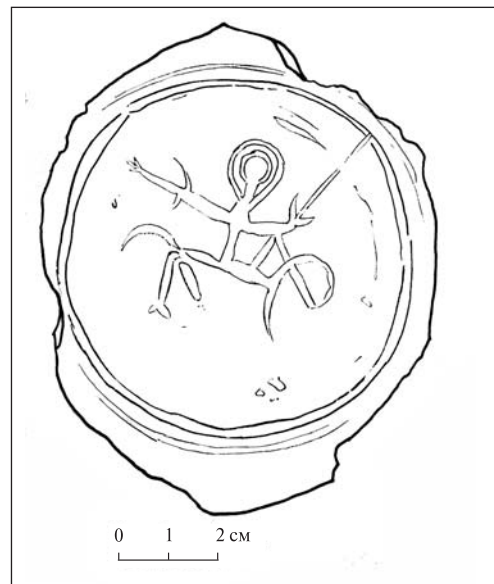

Рис. Клеймо на денці гончарної посудини

структуру дослідженого комплексу. З певними застереженнями можна висловити припущення щодо існування у цьому місці за часів Київської Русі садибної забудови. Сліди такої забудови було виявлено при розкопках на прилеглий ділянці посаду в 1987 р.

Під час розкопок зібрано значну колекцію виробів з кераміки (посуд, кахлі тощо), металу (ножі, ключі, замки тощо), скла (уламки браслетів), каменю (точильні бруски, прясла). Особливо слід відзначити гончарне клеймо на дні кухонного горщика, виконане у вигляді схематичного зображення вершника з німбом навколо голови (рис.).

У цілому результати робіт на території Передгороддя дозволяють ще раз засвідчити існування наприкінці ХІІ — на початку ХІІІ ст. у периферійній частині міста, на самій його околиці, досить щільної забудови садибного типу.

Паралельно з розкопками на Передгородді здійснювався нагляд за земляними роботами в межах охоронних зон міста. Під час нагляду за земляними роботами по пр. Перемоги, 64 вдалося виявити ділянку давньоруського ґрунтового некрополя, що займала західну периферію основного поховального масиву стародавнього Чернігова. Загалом розкрито площу близько 1 500 м². Потужність культурного шару тут складала від 0,3 до 0,5 м. Він містив незначну кількість фрагментів кераміки XII — початку XIII ст.

По всій ділянці розкопу з рівня материка простежувались поховання, здійснені в ґрунтових ямах, що були орієнтовані по осі захід—схід, за християнським звичаєм. Всього досліджено близько 120 таких поховань. У кількох випадках могили перекривали одна одну, що, напев-

но, свідчить про досить інтенсивне використання та тривалий час функціонування цвинтаря.

Для переважної більшості досліджених комплексів можна відзначити погану збереженість кістяків: багато ям були порожніми, в деяких вдалося виявити лише сліди перетлілих кісток або їх незначні фрагменти. Поховальний інвентар знайдено у кількох випадках. Він представлений деталями одягу (рештки золотих ниток від коміра, гудзик) та прикрасами (скляне намисто, бронзові каблучки тощо).

На підставі аналізу археологічних матеріалів та стратиграфічних особливостей усі досліджені комплекси можна віднести до XII — початку XIII ст., періоду розквіту давньоруського Чернігова. Закономірно, що у цей час максимально зросла і територія некрополя: він розширився на досить віддалені від міської околиці ділянки.

